

ÇİN'İN LATİN AMERİKA YATIRIMLARINA POLİTİK EKONOMİK YAKLAŞIM (2005-2018)

Deniz İSTİKBAL*

Öz

Latin Amerika ülkeleri ile Çin arasındaki ilişkilerin tarihsel geçmişi farklı kaynaklarda beşinci yüzyıla kadar dayandırılabilir. Siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmeye başladığı tarih ise 1990'lar sonrasındır. Çin'in ticari partnerlerini genişletme girişimi sonrası Latin Amerika ülkeleri daha fazla önem kazanmıştır. Ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte Çin yatırımlarının yüksek miktarda olarak bölgeye aktarılması bir taraftan ekonomide atıl kalan kaynakların ekonomiye kazandırılmasına neden olmuş diğer taraftan da Çin ekonomik artı değerlerini değerlendirme imkânı elde etmiştir. Küresel Finans Krizi ve ticaret savaşları sonrası ABD ile yaşanan gerilimli ilişkilerin Latin Amerika bölgesi için yeni çatışma alanlarına neden olması ise kaçınılmazdır. Küresel Finans Krizi sonrası dünya geneline daha fazla yatırım gerçekleştiren Çin, ticaret savaşlarının başlamasının ardından ikili ticari ilişkilere daha fazla önem vermeye başlamıştır. Çin'in mevcut ikili ticari ilişkilerinden daha fazla yarar sağlaması ise kaçınılmaz bir durumdur. Bu çalışmada Çin'in 2005-2018 yılları arasında Latin Amerika ülkelerine (Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador) yaptığı yatırımlar "Bağımlılık Teorisi" temel alınarak politik ekonomik bir perspektifle analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Latin Amerika, Bağımlılık, Yatırım, Politik Ekonomi.

POLITICAL ECONOMIC APPROACH TO CHINA'S LATIN AMERICAN INVESTMENTS (2005-2018)

Abstract

The history of the relations between Latin America and China can be traced back to the fifth century in different sources. Political and economic relations began to develop the date after the 1990s. Latin American countries have gained more importance after China's attempt to expand its commercial partners. On the one hand, the development of economic relations has transferred of Chinese investments to the region with a high level of economic cooperation, on the other hand, China gained opportunity to evaluate the economic value. It is inevitable that tension relations with the United States after the global financial crisis and trade wars lead to new conflicts for the Latin American region. China, which has invested more in the world after the global financial crisis, has started to pay more attention to bilateral trade relations after the start of trade wars. In a period of exposure to commercial recipes, Latin American countries have become an even more important region for the Chinese export market. In this study, China's

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, E-mail: den.istikbal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1968-0224

investments in Latin American countries (Brazil, Argentina, Venezuela and Ecuador) between 2005 and 2018 will be analyzed in an political economic perspective based on the “dependency theory”.

Key Words: China, Latin America, Addiction, Investment, Political Economy.

GİRİŞ

Çin'in ekonomik olarak dünyanın en büyük ticaret ülkesi haline gelmesiyle birlikte Latin Amerika ülkeleri ve Çin arasındaki ticaret hacmi 260 milyar doların üzerine çıkmıştır. ABD'den sonra kıtanın en büyük ikinci ticari partneri haline gelen Çin, aynı zamanda Latin Amerika ülkelerine yüksek miktarda yatırımlar gerçekleştirmiştir. Çin'in benimsediği iki temel dayanağa sahip Latin Amerika stratejisi, Afrika kıtasına göre farklılık göstermektedir. Afrika ülkelerine kıyasla daha gelişmiş bir ekonomik altyapıya sahip Latin Amerika ülkeleri aynı zamanda ABD'nin siyasi ve ekonomik etkisi altında bulunmaktadır (Schoultz, 2009). Çin'in özel ve kamu kurumları ile satın aldığı veya ortak olduğu şirketlerin Latin Amerika ülkelerindeki konumu bölge ülkeleri açısından karşılıklı bağımlılık ilişkilerinden ziyade tek taraflı kazan-kazan ilişkilerine işaret etmektedir. Günümüzde Brezilya, Şili ve Peru'nun en büyük ticari partneri haline gelen Çin, Latin Amerika kıtası genelinde 2005-2018 yılları arasında 169,4 milyar dolarlık yatırım gerçekleştirmiştir. Bu yatırımların enerji, çelik, tarım ve ulaşım gibi sektörlerde toplanması Çin'in Latin Amerika ülkelerinin ekonomik kalkınmasına katkı sunduğunu göstermektedir. Ancak Çin malları ile rekabet edebilecek ticari altyapıdan uzak olan bölge ülkeleri dış borç ve ticari açık ikilisiyle karşılaşmaktadır (Aslan, 2018).

Ekonomik olarak bölge ülkeleri arasında etkisini artıran Çin, kültürel alanda da aktif olarak sahada bulunmaktadır. Konfüçyüs Enstitüleri ile kendi dil ve kültürünü bölgede tanıtmaya imkânına sahip Çin, aynı zamanda uluslararası CGTN İspanyolca televizyonu ile birlikte yumuşak gücünü Latin Amerika ülkeleri arasında yaymaktadır. Sömürgecilik geçmişine sahip olmayan Çin'in bölge ülkeleri tarafından hoş karşılanması ise ABD'nin arka bahçesi sayılan bir bölge için yeni çatışma alanlarına işaret etmektedir (Santoro, 2019). Günümüzde Venezüella'da yaşanan olaylar bu durumun açık bir örneği niteliğindedir. Küba ve Nikaragua gibi bölge ülkelerinin ABD tarafından tehdit edilmesiyle birlikte sürecin sadece Venezüella ile sınırlı kalmayacağı anlaşılmaktadır. Latin Amerika'da Çin yatırımlarının yoğunlaştığı liman, havalimanı, köprü, enerji transit hatları ve demiryolu yapımı altyapının bölge genelinde geliştirilmeye çalışıldığına işaret etmektedir. Dev bütçeli yatırımların hayata geçirilmesi sonrası ticaret dengesinin Çin lehine olacak şekilde artması ise bağımlılık ilişkilerinin gündeme gelmesine neden olmuştur. Özellikle işlenmemiş ve yarı mamul malları Çin'e ihraç eden bölge ülkeleri, ithal edilen mallarda daha çok teknoloji gerektiren ürünleri tercih etmektedir. Bu çalışmada Latin Amerika ülkeleri ile Çin arasındaki ilişkiler tarihsel bir perspektifle ele alınıp, bağımlılık teorisi temel alınarak Çin'in Latin Amerika

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

ülkelerine yaptığı yatırımlar politik ekonomik açıdan analiz edilmektedir (Aslan, 2018).

1. Çin-Latin Amerika Siyasi ve Ekonomik İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

İspanyolların Latin Amerika kıtasını sömürgeleştirmesi sonrası ekonomik ilişkilerin yoğunlaştığı Filipinler, atılın ve gümüş için önemli merkezlerden biri haline gelmiştir. Qing hanedanlığı döneminde Filipinler üzerinden gelişim gösteren Çin-Latin Amerika ticari ilişkileri köle ve altın ticareti üzerinden gelişmiştir. Çin'in siyasi, askeri ve ekonomik olarak zayıflamasıyla birlikte Batılı ülkelerin Asya'da daha fazla etkili olduğu dönem ile Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlık girişimleri aynı tarihlere denk gelmiştir. Latin Amerika'da İspanya ve Portekiz gibi sömürgeci güçlerin etkilerinin Napolyon savaşları sonrası azalması, bölgeyi ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin rekabet ettiği bir coğrafya haline getirmiştir. Bağımsızlığın yoksulluk ve yolsuzluk gibi sorunlara çare üretmediği mevcut ekonomik yapısal sorunlar günümüze kadar uzanan problemlerin altyapısını oluşturmuştur. Bölgenin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücünün Çin başta olmak üzere farklı bölgelerden sağlanması ise günümüzde farklı Asya milletlerinin Latin Amerika'da yaşamasını beraberinde getirmiştir. Qing hanedanlığın 19. yüzyılın sonlarına doğru diplomatik ilişkilerini Latin Amerika ülkeleri ile geliştirmesi sonrası daha fazla ön plana çıkan ikili ilişkiler, 1875'de ilk Çin elçiliğinin Peru'da açılmasını sağlamıştır. 1881'de Brezilya ve 1899'da Meksika elçiliklerinin açılması ile birlikte resmi ilişkiler Latin Amerika ülkeleri ile Çin arasında gelişme imkânı elde etmiştir. 1912'de Çin Cumhuriyeti'nin kurulması ile daha fazla iç işlerle meşgul olan yeni Çin hükümeti dış ilişkilerde fazla etkili olamamıştır. Ülkenin kendi içinde derebeyleri ile mücadeleye girişmesi İkinci Dünya Savaşına kadar devam etmiş ve daha sonra da Çin iç savaşı patlak vermiştir (Creutzfeldt, 2019).

İkinci Dünya Savaşı sonrası komünizmin yayılmasını önleme amacıyla başlayan çevreleme politikası çerçevesinde ABD yansılı politikalar benimseyen Latin Amerika ülkeleri Çin iç savaşı sonrası Tayvan'ı resmi olarak tüm ana kıtanın temsilcisi olarak tanımıştır. ABD'nin etkisi altında Çin ana kıtasında iktidarda bulunan yönetim ile resmi ilişkileri bulunmayan Latin Amerika ülkeleri mevcut durumu 1980'li yıllara kadar sürdürmüştür. 1980'li yılların başına kadar devam eden Çin Halk Cumhuriyetini tanımama durumu ticari ilişkilerin gelişmesine engel teşkil etmiştir (Lafargue, 2006: 2-4). Örneğin 1960 yılında ikili ticaret hacmi 31 milyon dolar iken bu rakam 1965 yılında 343 milyon dolara kadar yükselmiştir. Ancak bu ticari hacmin genişlemesinde daha çok Küba ile yapılan ticaret etkili olmuştur. 1970 yılında 146 milyon dolara kadar düşen ticaret hacmi 1979 yılında 261 milyon dolara kadar tekrar yükselmiştir. 1980'li yıllarla birlikte ABD-Çin arasındaki ilişkilerin gelişmesi bölge ülkelerinin Çin Halk Cumhuriyetini tanımamasına neden olmuştur. 1978 sonrası Çin'de meydana gelen ekonomik değişimin etkileri, 1990'lı yılların başından itibaren Latin Amerika ülkelerine sirayet etmeye başlamıştır. 1990'lı yılların başında Çin mallarının maliyet avantajıyla giriş yaptığı Latin

Deniz İSTİKBAL

Amerika ticaret pazarı, 2000'li yılların başında ticaret hacminin 10 milyar doları aşmasıyla birlikte daha fazla öne çıkmıştır (Florido, 2009: 1-2).

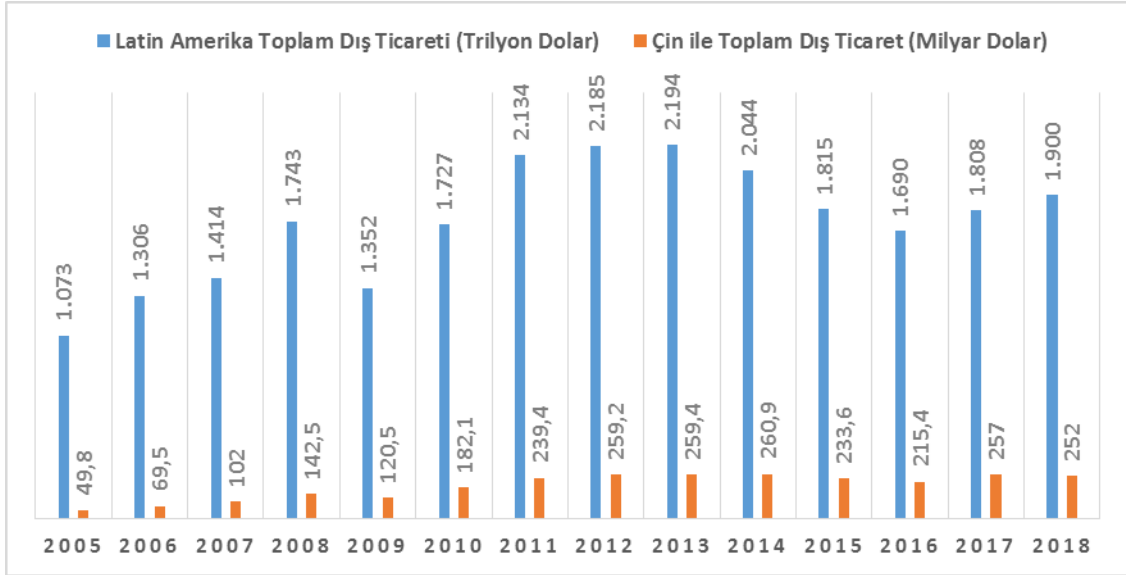
2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliği sonrası Latin Amerika bölgesi ile gelişen ticari ilişkiler siyasi ve diplomatik yakınlaşma adımlarını beraberinde getirmiştir. Özellikle Çin Cumhurbaşkanı Jintao'nun Brezilya, Arjantin, Şili ve Küba ziyaretleri ve gerçekleştirilen 12. Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Konferansı tarım, madencilik, sanayi, ulaşım ve sosyal kalkınma alanlarında antlaşmaların imzalanması ile sonuçlanmıştır. 2000'lerin başından itibaren Latin Amerika devlet başkanlarının Çin ziyaretleri sonrası daha da gelişim gösteren ekonomik, siyasi ve toplumsal ilişkiler Küresel Finans Krizine kadar iyi bir ivme yakalamıştır (Florido, 2009: 8-10). Tüm dünyada olduğu gibi Latin Amerika kıtasını da etkisi altına alan finansal kriz ticaretin yavaşlamasına neden olmuş ancak bu yıllardan itibaren Çin'in ticari üstünlüğü bölge ülkelerinde daha fazla hissedilir hale gelmiştir. Ticari fazla ve döviz kuru politikası ile birlikte yabancı döviz cinsinden rezervlerini artıran Çin, oluşan yüksek miktartlı döviz rezervlerini doğrudan yatırıma dönüştürmeye başlamıştır (Helleiner ve Krishner, 2017: 13-30). 2013 yılında ilan edilen "Yeni İpek Yolu" projesi ile birlikte yatırımların boyutu, miktarı ve hacmi ülke temelli olarak artmıştır. Bu noktada Latin Amerika kıtası Çin'in önemli enerji, ulaşım ve tarım sektörleri yatırımlarının olduğu bir bölge haline gelmiştir. Yatırımların yanında kredi imkânlarının Çin tarafından sağlandığı Latin Amerika bölgesi bağımlılık ilişkilerinin yoğunlaştığı bir sahaya dönüşmüştür. Çin'in daha fazla yarar sağladığı bu bağımlılık ilişkisi günümüzde de devam etmektedir (Wilson Center, 2019).

Grafik 1'de 2005-2018 yıllarını kapsayan Çin ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki toplam dış ticaret hacmi yer almaktadır. 2005 yılında Latin Amerika kıtasının toplam dış ticaretinde yüzde 4,6'lık paya sahip olan Çin, 2018 yılında bu oranı yüzde 13,2'ye taşımıştır. 2005 yılında Çin'in toplam ticaretinde yüzde 3,5'lik paya sahip olan Latin Amerika ülkeleri, 2018 yılında yüzde 5,6'lık bir orana ulaşmıştır. Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki ticaret miktar olarak 49,8 milyar dolardan 252 milyar dolara ulaşmış ve yüzde 506,8'lik bir artış sağlanmıştır. Farklı tarihler arasında Çin'in 0,1 ile 11 milyar dolar arasında ticari fazla verdiği Latin Amerika ülkeleri daha çok işlenmemiş mal ve doğal kaynakları Çin'e ihraç ederken, imalat sanayi mallarını ithal etmiştir. Latin Amerika ülkeleri 2005 yılında Çin ile ticaretlerinde sahip oldukları 3,4 milyar dolarlık ticari fazlayı 2018 yılına geldiğinde 3 milyar dolarlık ticari açığa dönüştürmüştür (WITS, 2019). 2008 Küresel Finans Krizi sonrası Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki ticari hacimde ciddi bir düşüş yaşandığı aşağıda yer alan tablodan anlaşılmaktadır. Finans krizi sonrası ticari tarif uygulamalarının hızla sayısının arttığı bir ortamda dış ticareti daha dengeli bir seviyeye çıkarmak amacıyla Latin Amerika ülkeleri ticari tarif uygulamalarına başvurmuştur (Global Trade Alert, 2019). Ayrıca Çin'inde en fazla ticari tarif uygulamasına maruz kalan devletlerarasında yer alması dünya genelinde

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

ticari tarif uygulamalarına bir eğilim olduğunu göstermektedir (Ünay & Dilek, 2018: 18).

Grafik 1. Latin Amerika Dış Ticareti ve Çin (2005-2018)

Kaynak: WITS

Tablo 1’de Çin’in 2005 ve 2017 yıllarında Latin Amerika ülkelerine olan ihracat ve ithal mal gruplarının miktarı ve yüzdesi görülmektedir. Geçen 12 yıllık sürece rağmen Çin’in ihracat mal gruplarının fazla bir değişime uğramadığı görülmektedir. İşlenmiş mal gruplarının Latin Amerika ülkelerine ihracat edilmesi ithal mallara kıyasla daha teknoloji yoğun ürünlere işaret etmektedir. Çin’in ithal ettiği mal gruplarının teknoloji gerektirmeyen doğal kaynak, tarım ve yakıt gibi ürünlere yoğunlaşması, 2005-2017 yılları arasında herhangi bir değişimin olmadığını göstermektedir. Çin’in ihracat ettiği ürünlerde bir çeşitlilik söz konusu iken Latin Amerika ülkelerinden ithal edilen mallarda ilk üç üründe yıllar geçmesine rağmen çeşitlilik sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Bu durum Latin Amerika ülkelerinin teknoloji gerektiren ürünleri ithal ettiğini, Çin’e ihracat mal gruplarında ise daha çok herhangi bir işlem gerektirmeyen ürünleri tercih ettiklerini göstermektedir. Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasında meydana gelen bu ticari dengesizlik daha çok doğal kaynakların Çin’e satılması karşılığında imalat sanayi ürünlerinin ithal edildiğine işaret etmektedir. Karşılıklı bağımlılığın Çin lehine olduğu yukarıdaki tablodan çıkarabilecek önemli sonuçlar arasında yer almaktadır.

Tablo 1. Çin'in Latin Amerika ile Dış Ticareti (2005-2017)

2005						2017					
İHRACAT			İTHALAT			İHRACAT			İTHALAT		
Ürün	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (%)	Ürün	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (%)	Ürün	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (%)	Ürün	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (%)
Makine ve Elektrikli Ürünler	7,7	33,4	Mineraller	7,9	29,6	Makine ve Elektrikli Ürünler	47,2	36,3	Mineraller	40,0	31,4
Tekstil Ürünleri	4,3	18,8	Tarım Ürünleri	5,6	21,1	Tekstil Ürünleri	15,8	12,1	Tarım Ürünleri	26,7	21,0
Kimyasal	1,9	8,5	Metal-Çelik	3,8	14,4	Metal-Çelik	11,2	8,7	Yakıt	21,0	16,5
Ulaşım Araçları	1,5	6,7	Makine ve Elektrikli	2,4	9,3	Eczacılık Ürünleri	10,3	7,9	Metal-Çelik	12,1	9,5

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

			Ürünler								
Ayakkabı	1,0	4,3	Yakıt	1,6	6,1	Ulaşım Araçları	10,1	7,8	Ağaç Ürünleri	6,6	5,2
Plastik	0,997	4,2	Gıda Ürünleri	1,4	5,4	Plastik	6,8	5,3	Makine ve Elektrikli Ürünler	5,9	4,6
Yakıt	0,927	3,9	Ahşap	1,0	3,9	Ayakkabı	3,2	2,5	Hayvan ve Hayvansal Ürünler	4,0	3,1
Deri Ürünleri	0,419	1,8	Kimyasal	0,836	3,1	Çam ve Taş	2,7	2,1	Yiyecek ve İçecekler	3,5	2,7
Diğer	4,2	18,4	Diğer	2,06	7,1	Diğer	22,7	17,3	Diğer	7,4	6,0
Toplam	23,2	100,0	Toplam	26,6	100,0	Toplam	130,0	100,0	Toplam	127,2	100,0

Kaynak: WITS

2. Latin Amerika ve Bağımlılık Teorisi

1960'lı yıllarda Latin Amerika'da ortaya çıkan bağımlılık teorisi Marksist ve yapısalcı bir perspektifle temellendirilmiştir. Liberal dış ticaret politikalarının bölge ülkeleri açısından karşılıklı bağımlılık ilişkilerinden ziyade tek tarafın karlı çıktığı bir patika izlediğı teorinin vurguladığı önemli noktalar arasındadır. Kapitalizme eleştiriler getiren teori kapitalist gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeleri kendine bağımlı kılmak için politikalar takip ettiğini vurgulamaktadır (Sönmezoglu, Güneş ve Keleşoglu, 2011: 45-46). Dış ticaretten her ülkenin kazançlı çıkacağı görüşünü eleştiren teori Latin Amerika ülkelerinin dış ticaret nedeniyle gelişmiş ülkelere bağımlı hale geldiklerini savunmaktadır. Dış ticarete daha çok işlenmemiş ve yarı mamul malları ihraç ürünlerine dönüştüren Latin Amerika ülkeleri, ithal edilen ürünlerde teknoloji gerektiren mal gruplarını döviz karşılığında satın almaktadır. Tek tarafın karlı çıktığı bu düzende ekonomik kalkınmasını sağlayamayan ülkeler bir kısır döngü halinde sürekli karşı tarafın politik ve ekonomik etkisi altında kalmaktadır (Karaş, 2017: 248-250). Çin'in benimsemiş olduğı yatırım ve kredi politikası bölge ülkelerinin kalkınmasına katkı sağlarken aynı zamanda finansal olarak ülkelerin Çin'e bağımlı olmasını beraberinde getirmektedir. Özellikle Çin'in Latin Amerika bölgesinde yatırım yaptığı ilk dört ülke olan Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador aynı zamanda Çin kamu bankalarından en fazla kredi alan ülkelerdir. Bu ülkelerin Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumlarda oy verme davranışları son 15 yıllık süre içinde Çin ile benzerlik arz etmektedir (Birleşmiş Milletler, 2019). Çinli firmalar tarafından yapılan, Çinli işçilerin çalıştığı, Çin mallarının ve para biriminin kullanıldığı ve Çin kamu bankaları tarafından finanse edilen Latin Amerika yatırımları karşılıklı bağımlılık ilişkilerine ek olarak Çin'in üstün bir konumda olduğı ilişkiler ağına işaret etmektedir (Myers, 2014).

Immanuel Wallerstein bağımlılık teorisinin önemli temsilcileri arasındadır. Wallerstein'in geliştirdiğı dünya sistemi yaklaşımı Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki bağımlılık ilişkilerine açıklama getirmesi bakımından önemlidir. Wallerstein dünya sistemi yaklaşımı çerçevesinde Merkez-Çevre-Yarı Çevre olarak adlandırdığı ülkeleri farklı kriterlere dayandırarak kategorize etmiştir. Merkez ülke sistemin düzenleyicisi ve istikrarın sürdürülmesi için başat bir konumdadır. Çevre ülkeler ile merkez ülkeler arasındaki ticari ilişkiler ise daha çok merkez ülkeler lehinedir. Merkez ülkeler çevre ve yarı çevre ülkelerden hammadde ve yarı mamul mallar almakta ve bu malları teknolojik katma değerli ürünlere dönüştürmektedir. Katma değeri yükseltelen bu ürünleri çevre ve yarı çevre ülkelere ihraç eden merkez ülke refahın büyük kısmını sürekli bir şekilde elde etmektedir. Çevre ülkelere nazaran yarı çevre ülkeler sistem açısından uç noktalarda yer alsalar da merkez

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

ülkenin yararına çalışmaktadır. Bağımlılık teorisinin diğer önemli temsilcilerinden olan Samir Amin'e göre ise çevre ve yarı çevre olan ülkelerin merkez ülkelere hammadde ticaretini sonlandırması halinde başat konumda olan ülkenin üstün konumu sarsılacaktır (İstikbal, 2018: 20). Çin ve Latin Amerika arasındaki ticari ilişkilerin boyutu düşünüldüğünde hammadde ve yarı işlenmiş malların Çin tarafından ithal edildiği, daha sonra ise katma değerli ürün haline getirilerek Latin Amerika ülkelerine ihraç edildiği görülmektedir.

Batılı ülkeler tarafından Çin'e getirilen eleştiriler arasında en fazla öne çıkan konu borçlandırma tuzağıdır. Gelişmekte ve gelişmemiş ülkelerin liman, havalimanı, santral ve otoyolu gibi altyapı yatırımlarının kullanım hakkının ödenemeyen borçlar sonrası Çin'e devir edilmesi ile negatif eleştiriler daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu ülkeler arasında Sri Lanka, Pakistan, Zambiya, Venezuela ve Malezya'nın özel konumları bulunmaktadır. Kırgızistan, Tacikistan, Karadağ, Moğolistan, Laos ve Maldivler gibi devletlerinde yüksek miktarda borçlu olduğu Çin'in ilerleyen yıllarda yukarıdaki örnekler gibi girişimlerde bulunması beklenmektedir. Bazı yatırım projelerinin mevcut ülkelerin GSYH'ndan daha fazla yatırım gerektirmesi mevcut ülkelerin "borçlandırma tuzağı" olarak adlandırılan bir stratejik girişime maruz kalma ihtimalini artırmaktadır. Cibuti'nin devlet borçlarının büyük kısmını oluşturan Çin kökenli borç alımları, Çin'in Afrika kıtasında bulunan ilk askeri üssünün açılması ile aynı tarihlere denk gelmiştir (VOA News, 2019). Afrika ve Asya kıtasındaki bu örnekler Latin Amerika ülkeleri içinde tehlike arz etmektedir. Çin'in yatırım, kredi finansmanı ve dış ticaret üzerindeki üstün konumu düşünüldüğünde Latin Amerika ülkelerinin tek tarafın kazancına olan bağımlılık ilişkilerine maruz kalmaması için gerekli önlemleri alması gerekmektedir (Morris, 2018).

3. Çin'in Yatırım Stratejileri ve Latin Amerika

1940'lı yıllarda son bulan iç savaşın ardından sosyalist bir yönetim altında dünya ekonomik sisteminden kendini izole eden Çin 1960'lı yıllarda bir nükleer güç, 1970'li yıllarda Birleşmiş Milletlerdeki (BM) daimi üyelikle bir küresel güç, 1980'lerden itibaren hayata geçirilen ekonomik reformlarla da günümüzde ekonomik bir güç haline gelmiştir (Tisdell, 2008). Nitekim günümüzde satın alma gücü paritesine (SAGP) göre dünyada birinci, gayri safi yurt içi hâsıla (GSYH) bakımından ABD'den sonra ikinci sırada yer alan Çin'in önümüzdeki yıllarda her iki alanda da dünya liderliğine yükselmesi beklenmektedir (IMF, 2019). 1978 yılında 149,5 milyar dolarlık GSYH'yı 2018 yılında 13,11 trilyon dolar seviyesine taşıyan Çin, kişi başına düşen geliri ise aynı yıllar arasında 156 dolardan 9376 dolar düzeyine ulaştırmıştır. 1978 yılında dünya ekonomisinin yüzde 1,8'ini oluşturan Çin, 2018 yılında bu oranı yüzde 14,9'a taşımıştır (Dünya Bankası, 2019). Çin gibi siyasi ve ekonomik bir devin gerçekleştirdiği kalkınma başarısı "Asya Ejderhası" lakabıyla anılmasını sağlamıştır. Çin'in yakaladığı ekonomik kalkınma başarısı küresel ekonomide önemli bir etki oluşturmuştur (İstikbal & Dilek, 2019b: 5-10). Bugün Çin 3,09 trilyon dolar ile dünyanın en büyük döviz rezervine sahip ülkesidir.

Deniz İSTİKBAL

Aynı zamanda Çin çektiği yüksek miktarlardaki yabancı yatırımlarla da dikkatleri üzerine toplamaktadır (Global Times, 2018). 2013 yılında devlet başkanı Xi Jinping tarafından dünya kamuoyu ile paylaşılan ve Modern İpek Yolu projesi olarak da adlandırılan Kuşak ve Yol Girişimi bu noktada önem kazanmaktadır. Sahip olduğu devasa miktarlardaki döviz rezervlerini değerlendirme yöntemlerinden biri olan yabancı ülkelere yatırım Kuşak ve Yol Girişimi ile farklı bir boyuta taşınmaktadır. Enerjiden taşımacılığa, bankacılık ve finanstan gayrimenkule kadar geniş bir yelpaze oluşturan söz konusu yatırımlar 60'tan fazla ülkeyi kapsar iken proje ve yatırımlar gün geçtikçe artış göstermektedir. Toplamda 8 trilyon dolardan fazla ekonomik katkı sunacağı hesaplanan girişim ile Çin, ülkelerin büyüme ve kalkınmasının yanında küresel refah seviyesinin artırılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir (HKTDC, 2018).

2025 yılına kadar Latin Amerika kıtası genelinde yatırımlarını 250 milyar dolar, ihracatını ise 500 milyar dolara çıkarmayı hedefleyen Çin dünyanın farklı kıtalarında bulunan ülkelere yatırımlar gerçekleştirmektedir. Bu yatırımları daha çok gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere yapan Çin, kredi olarak verdiği borçların geri ödenmemesi durumunda yatırım yapılan ülkenin otoyolu, havalimanı ve liman gibi milli servetleri üzerinde uzun yıllar işletme hakkı elde etmektedir. Sri Lanka, Cibuti ve Zambiya gibi ülkelerin borçlandırma tuzağı olarak adlandırılan politikanın etkisi ile bazı yatırım projelerinin işletim haklarını Çin'e devir etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir (Morris, 2018). Venezuela, Brezilya, Arjantin ve Ekvador'un Çin'in yatırımlarına ve devlet kredilerine bu kadar alan açması sonrası Afrika ülkelerinin tecrübe etmek zorunda kaldıkları borçlandırma tuzağına maruz kalmaları ihtimal dâhilindedir. Özellikle ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşları sonrası batılı devletler tarafından daha fazla gündeme getirilen bu durum gelişmemiş ülkelerin sermaye ihtiyacının kötüye kullanıldığına dair bir literatürün oluşmasına neden olmuştur. 2017 yılı rakamlarına göre Çin'in yüzde 18,4'lük ithalat oranı ile bölgenin ABD'den sonra en büyük ithalat partneri haline gelmesi ikili ilişkilerin geliştiğinin önemli bir göstergesidir. Latin Amerika bölgesinin ihracat pazarları arasında 10,3'lük bir yüzdeye sahip olan Çin'in, 252 milyar dolarlık bir ticaret hacmine ulaştığı görülmektedir (Dünya Ticaret Örgütü, 2019). Latin Amerika bölgesinde bulunan ülkelerin 2005-2018 yılları arasında aldığı kredilerin yüzde 80'lik bir oranla Çin devlet bankalarından gelmesi ticari ilişkilerin yanında kredi imkânlarının taraflar arasındaki ilişkilerde önem arz ettiğine işaret etmektedir. Çin'in kredi verdiği sektörler arasında yüzde 52 altyapı, yüzde 31 enerji ve yüzde 7 madencilik sektörleri bulunmaktadır. Aynı zamanda yerli para ile ticarete büyük önem veren Çin'in bölge ülkeleri olan Brezilya, Meksika, Peru, Arjantin, Venezüella ve Şili ile farklı tarihler arasında 50 milyar dolarlık swap anlaşması yaptığı bilinmektedir (Birleşmiş Milletler, 2018).

Çin'in yatırım stratejilerinin dayandığı temel direktör konumunda olan barışçıl kalkınma modeli ABD'nin agresif ve saldırgan tavırlar sergilediği bir dönemde diplomatik ilişkilerin önemini azaltırken ticari ilişkileri ve çıkar çatışmalarını ön

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

plana çıkarmıştır. ABD'nin Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika gibi sorunlu bölgelerden çekilmek istemesi İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin benimsediği yatıştırma politikalarına benzemektedir. Ancak bir dünya savaşı sonrası güçlü bir otorite konumuna gelen ABD'nin geri çekilişi barışçıl bir düzeni meydana getirebilecek potansiyelden uzaktır. Mevcut konjonktür Çin'i ABD'nin geri çekilmek istediği bölgelerde öne çıkarır iken bölgesel çatışmaların arttığı bir süreçte ekonomik yatırımların işlevselliği azalmaktadır. ABD'nin orta ve büyük ölçekli devletlere karşı son dönemlerde benimsediği sert gücü işlevsel hale getiren politikalar Çin'i kazanımlar konusunda geri adım atmaya zorlayacak bir yapıdadır. BRICS ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi kurumlar ile ABD'nin karşısına çıkmayı tercih eden Çin, Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Yeni Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlarla birlikte Dünya Bankası ve IMF'nin adaletsiz yönetim mekanizmalarına karşı alternatifler oluşturmaktadır (İstikbal & Dilek, 2019b: 59-60). Çin'in dünyanın farklı bölgelerine yatırım yapar iken kendi çıkarlarını gözetken tavırları ve projeleri yatırım yapılan ülkeler açısından IMF kredileri sonrası benimsetilen neo-liberal politikalar kadar olmasa da belli bağımlılık ilişkilerini hedeflemektedir (POLITICO, 2017). Ancak bu hedeflerin daha ulaşılabilir olması için Çin'in hem bölgesel hem de küresel anlamda daha fazla ön plana çıkması ve sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir. Uluslararası kuruluşlarda işbirliğine önem veren bir ülke olarak Çin'in mevcut konumu ise günümüzde bu duruma uygun değildir.

Tablo 2. Çin'in Bölgelere Göre Yatırımları (2005-2018)

Bölge	Miktar (Milyar Dolar)
Avrupa	385,10
Sahra Altı Afrika	299,66
Batı Asya	275,14
Doğu Asya	265,92
ABD	182,64
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	182,20
Güney Amerika	169,40
Avustralya	111,62
Kuzey Amerika (Kanada ve Meksika)	69,85
Toplam Yatırım (Trilyon Dolar)	1.941,53

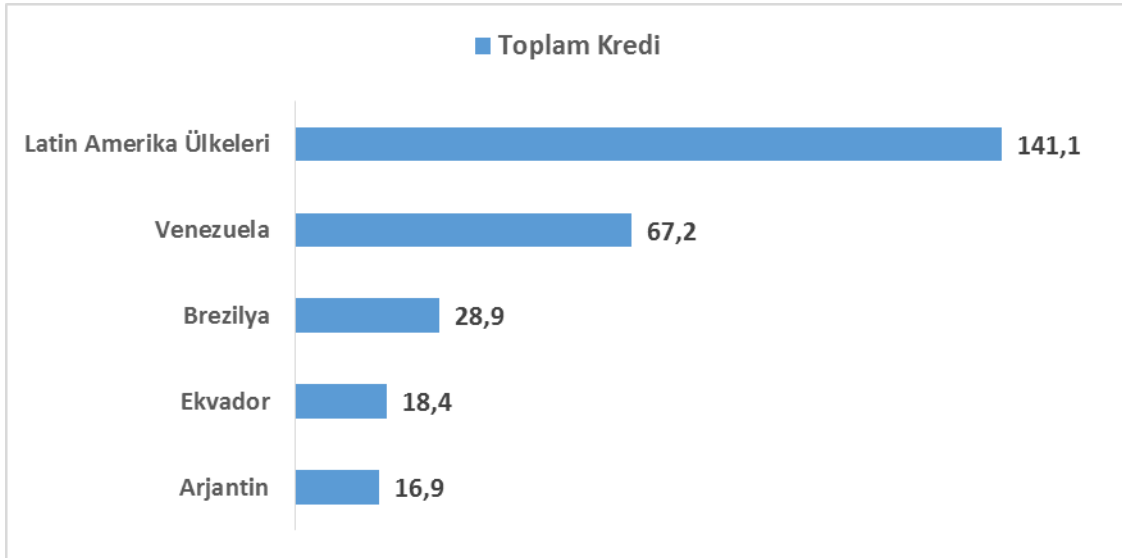
Kaynak: The American Enterprise Institute and The Heritage Foundation

Tablo 2'de yer alan bilgilere daha ayrıntılı olarak bakıldığında Çin'in stratejik hedefleri açısından Avrupa bölgesine olan yatırımların ön plana çıktığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin bulunduğu Avrupa bölgesi Çin açısından güvenli bir yatırım alanı olarak görülse de Sahra Altı Afrika'ya yapılan yatırımların daha riskli yatırımlar olduğu gözlenmektedir. Gelişmiş ülkelerin yatırım yapmaktan

Deniz İSTİKBAL

çekindikleri ve iç karışıklıklar ile boğuşan Afrika ülkeleri Çin açısından önemli bir doğal kaynak alanı olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle Fransa'nın eski sömürge topraklarında büyük yatırımlar gerçekleştiren Çin eski dönemlerde gerçekleştirilen işgallere kıyasla yumuşak gücünü kullanarak bu bölgeye yatırımlar yapmaktadır. Çin açısından iyi bir örnek olarak Kenya'ya yapılan yatırımlar sonrası kişi başına düşen GSYH'nın üç kattan fazla arttığı bununla birlikte ülkenin altyapısında da gözle görülür bir iyileşmenin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Feng & Pilling, 2017). 2005-2018 yılları arasında Çin'in Latin Amerika'daki yatırımların ulaştığı 169,4 milyar dolarlık stokun en fazla enerji ve altyapı sektörlerinde yoğunlaştığı bilinmektedir. Makalede inceleme konusu olan Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador ülkelerinde de aynı durum geçerlidir. Çin'in enerji güvenliğine verdiği önem düşünüldüğünde kendi enerji arz güvenliğini sağlamak amacıyla kritik enerji yatırımlarına imza attığı anlaşılmaktadır (Gnana, 2018).

Grafik 2. Latin Amerika Ülkelerinin Çin'e Kredi Borçları (Milyar Dolar)

Kaynak: The Dialogue Leadership for the Americas

Grafik 2'de Çin Kalkınma Bankası ve Çin Exim Bank'ın Latin Amerika ülkelerine verdiği kredi miktarı ve en fazla kredi verilen ilk dört ülke görülmektedir. Verilen krediler 2005-2018 yılları arasını kapsamaktadır. Kredi verilen sektörler arasında enerji 96,9 milyar dolar, altyapı 25,9 milyar dolar, madencilik 2,1 milyar dolar ve diğer sektörler 16,2 milyar dolar ile yer bulmaktadır. Verilen kredilerin 115,3 milyar doları Çin Kalkınma Bankası, 25,8 milyar doları ise Çin Exim Bank aracılığıyla Latin Amerika ülkelerine sunulmuştur. Küresel Finans Krizi sonrası Çin'in kredi miktarını artırdığı ve en fazla krediyi 2010 yılında verdiği gözlenmektedir. Kredilerin yoğunlaştığı ülkeler ile Çin'in en fazla yatırım yaptığı ülkeler arasında benzerlik olduğu anlaşılmaktadır (The Dialogue Leadership for the Americas, 2019). En fazla kredi verilen ülke olan Venezüella'nın ucuz petrol

| 192

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

karşılığında dış borç ödemesi yaptığı bilinmesine rağmen Çin'in diğer Latin Amerika ülkeleri için önemli bir finans kaynağı olma eğilimi sürmektedir (Rios, 2013). Brezilya'nın BRICS oluşumu ile beraber hareket ettiği Çin yatırım, dış ticaret ve kredi finansmanında önemli bir kaynak ülkedir. Brezilya'nın siyasi ve ekonomik olarak yaşadığı kriz ortamı para biriminin değer kayıp etmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum dış borç imkânlarının kısıtlı olduğu bir ortamda Brezilya'nın hareket sahasının daralmasına neden olmuştur. Arjantin'de yaşanan finansal krizin 2018 yılının ilk aylarından itibaren daha belirgin hale gelmesi ve Venezuela'da enflasyonun ulaştığı rekor düzey bu ülkelerin siyasi ve ekonomik olarak güçsüz konumlarının kırılğan yapısını göstermektedir (Focus Economics, 2019).

3.1. Çin'in Latin Amerika Yatırımları: Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador

Çin'in küresel sistemde artan gücünün etkileri dünyanın farklı bölgelerinde olduğu gibi Latin Amerika'da da hissedilmektedir. Çin'in artan gücünün etkisi kendini IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarda temsil gücünün artmasıyla açık bir şekilde göstermektedir. Çin para biriminin kullanım oranları eski yıllara kıyasla yüksek düzeylere ulaşırken, dünya ticaretinde Çin'in payı yüzde 10'un üzerine çıkmıştır. Dünyanın en büyük dış ticaret ülkesi olarak Çin elde edilen refahı farklı ülkelerde yatırımlara dönüştürmektedir. Çin'in elindeki refahın transfer edildiği bölgelerden biri olan Latin Amerika hem bir ticaret pazarı hem de doğal kaynak bakımından zengin bir bölgedir. Çin'in oluşturmaya çalıştığı alternatif siyasi ve ekonomik oluşumlar dünyanın geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeleri tarafından ilgi ile karşılanmaktadır. Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB) ve Yeni Kalkınma Bankasının (YKB) kurulması ile sonuçlanan Küresel Finans Krizi, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarda gelişmekte olan ülkeler lehine reform yapılmasını sağlamış ancak hala uluslararası finans kurumlarında adalet sağlanamamıştır. Bu durum günümüzde yaşanan ticari tarif uygulamaları ile başka bir boyuta evrilir iken Çin, Rusya, Brezilya, Hindistan, Türkiye, Nijerya, Endonezya ve Güney Afrika gibi ülkeler farklı alanlarda daha fazla işbirliğine gitmektedir. Küresel finans merkezlerinin yoğunlaştığı batılı gelişmiş ülkeler ise bu süreç içinde ABD'nin sert ve uzlaşması zor tavırları ile tam anlamıyla birlik olarak hareket edememektedir (Gür & Dilek, 2019: 9-13).

Çin'in Latin Amerika'da yaptığı yatırımların önemli hedeflerinden biri konumunda olan Tayvan adasının resmi olarak devletler tarafından tanınmaması, Çin'in kuruluştan itibaren öncelediği politikalar arasındadır. Tayvan'ı tanıyan en fazla devletin bulunduğu Latin Amerika bölgesi, Çin'in açılım politikalarında önemli bir yere sahiptir.¹ Ekonomik olarak güçlenen ve Tayvan'ı yalnızlaştırmaya çalışan Çin Halk Cumhuriyeti yatırım, kredi ve finansman üçlüsünü kullanarak gücünü ve etkisini artırmak niyetindedir. Kamunun büyük pay sahibi olduğu enerji

¹ Latin Amerikalı ülkeler Belize, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Nikaragua ve Paraguay, Tayvan'ı resmi olarak tanıyan 18 ülke arasında bulunmaktadır.

şirketlerinin bölgede önemli yatırımlarının bulunması Çin'in stratejik hedeflerinin bulunduğu bir bölgede siyasi ve ekonomik krizlerin kısılcacında bulunan ülkeler için alternatif bir finansman imkânı sunmaktadır (Mendes, 2013). Ekonomik krizler sonrası IMF'nin neo-liberal politikalarına maruz kalan Latin Amerika ülkeleri, Çin'in sağladığı yeni finansman imkânları ile daha rahat bir şekilde krizleri göğüsleyebilecek potansiyele sahiptir. IMF ve benzeri kuruluşların siyasi isteklerine nazaran Çin daha az dayatmacı bir kredi ve yatırım politikasına sahiptir. Özellikle ekonomik krizlerin çıkışını engelleyemeyen IMF'ye karşı eleştirilerin arttığı bir ortamda Çin'in siyasi ve ekonomik olarak potansiyeli yükselmektedir. Ayrıca Çin'in petrol ithalatının yaklaşık yüzde 10'undan fazlasını sağlayan Latin Amerika ülkeleri enerji alanında yüksek miktarda yatırımlara ihtiyaç duymaktadır (Workman, 2019). Çin ekonomide atıl olarak bekleyen doğal kaynakların reel ekonomiye kazandırılması için karşılıklı bağımlılık ilişkileri çerçevesinde yatırımlarını enerji sektöründe yoğunlaştırmıştır. Bu stratejik yatırım hamlesi doğru bir enerji politikasına işaret etmektedir. Brezilya'nın Çin'in enerji yatırımlarında en fazla paya sahip ülke olması ise Latin Amerika özelinde ülkenin önemli bir yer edindiğini göstermektedir (China Global Investment Tracker, 2019).

Brezilya ile Çin arasındaki ilişki daha çok eşitler arasında olan bir ilişkiler bütününe çağrı yaparken Arjantin, Venezuela ve Ekvador için durum daha farklıdır. Brezilya hariç diğer üç ülkenin ekonomik ve siyasi kapasiteleri düşünüldüğünde Çin'in bu üç ülkeyi etkileme kapasitesinin Brezilya'ya kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Brezilya'nın ihracat potansiyelinin daha iyi seviyede olması ve imalat sanayi ürünleri üretme konusunda tarihsel olarak sahip olduğu avantaj bir anlamda Brezilya'yı diğer üç ülkeden ayırmaktadır (Mendes, 2013). Arjantin ve Venezuela'nın içinde oldukları ekonomik krizin yıkıcı etkisi göz önüne alındığında mevcut iki ülkenin dışarıdan gelecek finansal yardım, yatırım ve kredilere daha fazla ihtiyaç duydukları açıktır. Arjantin'in geçmişten itibaren fazla değişmeyen bir çeşitlilik gösteren Çin'e olan ihracatı daha çok teknoloji gerektirmeyen ürün gruplarını kapsamaktadır. Tarım ve yakıt gibi ürünler Arjantin'in Çin'e olan ihracatında önemli bir yer tutarken, ithalatta daha çok makine ve elektrik ürünleri tercih edilmektedir (China | Product | Exports and Imports | by Argentina 2017 | WITS | Data, 2019). Venezuela ve Çin arasındaki ticari ilişkilerde de durum aynı olmakla birlikte petrol ihracatı Venezuela'nın ihraç mal grupları arasında büyük bir yer kaplamaktadır. Brezilya, Arjantin ve Ekvador'dan farklı olarak Venezuela, Çin ile arasındaki ticarete fazla vermektedir. Bu durum Venezuela'nın petrol kaynakları açısından zengin bir ülke olması ile alakalıdır (China | Product | Exports and Imports | by Venezuela 2017 | WITS | Data, 2019). Ekvador'daki ticari denge durumu Venezuela ve Arjantin'de olduğu gibi ihracatta tarım, yakıt ve mineral gibi mal gruplarında yoğunlaşırken, ithal ürünler arasında imalat sanayi ürünleri büyük bir yüzdeye sahiptir (China | Product | Exports and Imports | by Ecuador 2017 | WITS | Data, 2019). Birinci bölümde daha ayrıntılı olarak değinilen bu durum yatırımların neden bu dört

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

ülkeye yoğunlaştığını göstermesi açısından önemlidir. Çin'in yatırım yaptığı alanlar ile Latin Amerika ülkelerinden ithal edilen sektör malları arasındaki bağlantı bağımlılık teorisi açısından önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Brezilya ve Çin arasındaki siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak meydana gelen işbirliği alanları BRICS gibi kurumlar aracılığıyla gelişen karşılıklı diyalog ile doğrudan ilişkilidir. Gelişmekte olan ülkeleri temsil kapasitesi yüksek olan bu iki ülke farklı alanlarda olduğu gibi uluslararası alanda da işbirliği ve diyalog yoluyla bir değişim ve adil düzen arayışındadır. Ancak Çin'in Brezilya'ya kıyasla etkisi ve gücü daha fazla hissedilmektedir. Brezilya ve Çin arasındaki ticari ilişkilere daha ayrıntılı bir şekilde bakıldığında Çin'in üstün konumu ürün çeşitliliği anlamında daha fazla öne çıkmaktadır. Brezilya daha çok tarım, yakıt ve mineral gibi ürün gruplarını sayısal olarak yüksek bir miktarda Çin'e ihraç ederken, Çin'den ithal edilen mal grupları arasında makine ve elektrikli ürünler, tekstil, ilaç ve çelik gibi mal grupları büyük bir orana sahiptir (China | Sector | Exports and Imports | by Brazil 2017 | WITS | Data, 2019). 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasının ardından diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi Latin Amerika ülkelerinin iç pazarlarına daha rahat bir şekilde ulaşım sağlanması ticari dengenin maliyet ve üretim açısından Çin lehine dönmesinde önemli bir işlev görmüştür (Gonzalez, 2018: 1).

Tablo 3. Sektörlere Göre Çin'in Latin Amerika Yatırımları (2005-2018)

Sektörler	Toplam Yatırım (Milyar Dolar)	Toplam Yatırımlardaki Pay (%)
Enerji	93,47	55,1
Metal	35,70	21,0
Ulaşım	17,19	10,1
Tarım	8,23	4,85
Emlak	5,34	3,15
Eczacılık	3,25	1,91
Finans	3,17	1,87
Teknoloji	1,05	0,61
Yardımcı Sektörler	0,830	0,48
Lojistik	0,720	0,42
Sağlık	0,450	0,26
Toplam	169,40	100,0

Kaynak: The American Enterprise Institute and The Heritage Foundation

Tablo 3'te Çin'in 2005-2018 yılları arasında Latin Amerika bölgesi genelinde yaptığı yatırımların sektör, miktar ve yüzde olarak oransal dağılımı görülmektedir. Enerji, ulaşım, metal ve tarım sektörlerinin en fazla yatırım yapılan alanlar olması Çin'in Latin Amerika ülkelerinden ithal ettiği ürün gruplarıyla bağlantılıdır. Özellikle enerji sektörlerine yapılan yatırımların yüzde 55'lik bir seviyeye ulaşmış

olması Latin Amerika ülkelerinin en fazla ihrac ettikleri ürün grupları ile doğru bir ivmeye sahiptir. Tablo 4'te Çin'in 2005-2018 yılları arasında Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador ülkelerine olan yatırımlarının sektör, miktar ve yüzde olarak dağılımı görülmektedir. Tablo 3'de yer alan bilgilerle bağlantılı olan ülke bazlı yatırımlar Çin'in yatırım yapılan sektörlerde enerji, ulaşım ve çelik-metal gibi alanları daha fazla öncelediğini göstermektedir. Çin'in ihtiyaç duyduğu doğal kaynakların bölgedeki limanlara aktarılmasına katkı sağlayan ulaşım yatırımları stratejik bir ilişkiler ağına işaret etmektedir. Ürünleri temel olarak yapılan yatırımlar çelik-metal sektörü için Çin'in teknoloji yoğun alanlardaki hammadde ihtiyacının karşılanmasına katkı sunmaktadır. Çin'in aşağıdaki tabloda yer alan ülke temelli yatırımlarında dikkat çeken sektörler arasında tarım ve emlak sektörleri bulunmaktadır. Bu iki sektör arasında tarım daha büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Çin'in Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador'dan ithal ettiği mal grupları arasında tarım ürünleri büyük bir yüzdeye sahiptir. Sonuç olarak dış ticaret, yatırım ve kredi finansmanı üçlüsü arasında yoğun bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ülke düzeylerinde meydana gelen ilişkilerin yanında Çin için önem arz eden bir diğer konu başlığı Latin Amerika haklarının yaklaşımıdır. Yapılan çalışmalarda Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador özelinde Çin'in düşman bir ülkeden ziyade dost bir algıya sahip olduğu görülmektedir. Özellikle ABD'nin bu dört ülke özelinde iyi bir algı oluşturma biçimi olmadığı göz önüne alındığında Çin'in ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak daha pozitif bir perspektifle halklar açısından algılandığı anlaşılmaktadır (Russell & Tokatlian, 2015). Bu durum Çin-Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelecekte daha iyi bir pozisyona sahip olacağına işaret eder (Pew Global, 2017).

3.2. Bağımlılık Teorisi: Çin ve Latin Amerika (Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador)

Bağımlılık teorisi açısından Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilere bakıldığında karşılıklı bağımlılığın olmasının yanında bir tarafın daha fazla yarar sağladığı bir durum söz konusudur. İmalat sanayisinde son 40 yıllık süreçte büyük gelişim sağlayan Çin, ileri teknoloji gerektiren mal gruplarını Latin Amerika ülkeleri olan Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador'a ihrac etmektedir. Yarı çevre ülkeler arasında yer alan Brezilya hariç sömürülen çevre ülkeler olabilecek potansiyele sahip olan Arjantin, Venezuela ve Ekvador daha çok işlenmemiş malları Çin'e ihrac ederken imalat sanayi ürünlerini ise ithal etmektedir. Çin'inde bu duruma paralel olarak mevcut ülkelere yatırımlar yaptığı ve ülkelerin altyapılarının gelişmesine katkı sunduğu görülmektedir. Kredi, finansman ve yatırım üçlüsüyle hareket eden Çin aynı zamanda mevcut yönetimlerin iç işlerine karışmama prensibi ile ikili ve çok taraflı ilişkilerde iyi bir sicile sahiptir. Batılı devletlere kıyasla sömürgeci tarihsel bir hafızaya sahip olmayan Çin, Latin Amerika ülkelerinde 169,4 milyar dolarlık yatırım stokuna erişmiştir. Çin'in ihtiyaç duyduğu enerji ve hammadde kaynaklarının bol ve ucuz bir şekilde bulunduğu Latin

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

Amerika ülkeleri Birleşmiş Milletler gibi kurumlarda Çin'i destekleyici bir şekilde oy kullanmaktadır. Ekonomik bir güç olmasına karşın siyasi açıdan ekonomik gücüne kıyasla aynı pozisyonda olmayan Çin, gelişmekte olan ve yatırıma ihtiyaç duyan ülkelere yatırım ve kredi imkânı sunmaktadır. Yatırımlarını krediler ile destekleyen Çin Latin Amerika ülkelerine yaklaşık 142 milyar dolarlık kredi vermiştir. Bu kredilerin geri ödenmesinde zorlanması halinde ise Afrika ülkelerinin başına gelen işletim hakkı devirleri örneği Latin Amerika ülkeleri açısından tehdit arz etmektedir.

Tablo 4. Çin'in Ülkelere Göre Yatırımları (2005-2018)

Brezilya			Arjantin			Venezuela			Ekvador		
Sektör	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (%)	Sektör	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (%)	Sektör	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (%)	Sektör	Miktar (Milyar Dolar)	Pay (%)
Yardımcı Sektörler	0,160	0,2	Yardımcı Sektörler	0,190	0,6	Lojistik	0,260	1,2	Emlak	0,420	3,5
Teknoloji	0,450	0,6	Emlak	0,280	1,0	Eczacılık	0,460	2,2	Sağlık	0,450	3,7
Lojistik	0,460	0,7	Teknoloji	0,300	1,0	Metal	0,910	4,3	Ulaşım	0,990	8,3
Emlak	1,00	1,5	Finans	0,780	2,7	Ulaşım	1,00	4,8	Metal	2,69	22,6
Eczacılık	1,50	2,3	Metal	0,960	3,4	Tarım	2,05	9,8	Enerji	7,33	61,7
Finans	2,11	3,2	Eczacılık	1,01	3,6	Emlak	3,64	17,5	Toplam	11,88	100
Tarım	3,28	5,0	Tarım	1,86	6,6	Enerji	12,42	59,8			

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

Ulaşım	4,42	6,8	Ulaşım	6,74	24,1	Toplam	20,74	100			
Metal	4,63	7,1	Enerji	15,18	54,3						
Enerji	46,45	72,0	Toplam	27,93	100						
Toplam	64,49	100									

Kaynak: The American Enterprise Institute and The Heritage Foundation

SONUÇ

Sömürgeci devletlerin Latin Amerika bölgesine gelmesinin ardından gelişmeye başlayan Çin-Latin Amerika ilişkileri günümüzde farklı bir ilişkiler bütününe evrilmiştir. Karşılıklı yarar prensibinin gözetildiği ancak Çin lehine gelişim gösteren ekonomik ilişkiler diplomatik alanda işbirliğine dönüşmektedir. Batılı ülkelerin ekonomik hegemonyasının azalmasının önemli göstergelerinden biri olan Çin'in ekonomik olarak yükselişini Latin Amerika ülkeleri için yeni fırsatlar doğurmuştur. Latin Amerika ülkeleri ile Çin arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkiler ise son 40 yıllık süreçte ivme kazanarak iyi bir seviyeye ulaşmıştır. Gelişme gösteren ilişkilerin Çin'in geçirmiş olduğu reform süreci ile doğrudan bir bağlantısı olduğu ise önemli bir çıktıdır. 1980'li yılların başından itibaren gelişmeye başlayan ikili ilişkiler 1990'larda taraflar arasında diplomatik ilişkileri perçinleyerek geliştirmiştir. 2000'li yılların başından itibaren ise Çin'in ticari üstünlüğü ihracat kanalı ile gittikçe güç kazanmıştır. Özellikle imalat sanayi ürünlerinde rekabet üstünlüğüne sahip olan Çin, Latin Amerika ülkeleri olan Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador üzerinde üç temele dayanan bir ilişkiler ağı geliştirmiştir. Çin'in geliştirmiş olduğu üçlü temel politika dış ticaret, yatırım ve kredi finansmanı karşılığında uluslararası arenada Çin'in söylemlerinin desteklenmesi ile revize edilmiştir. Bağımlılık teorisi açısından da durum karşılıklı bağımlılıktan ziyade Çin lehine gelişim gösteren bir ilişkiler ağına sebep olmuştur. Venezuela'nın maruz kaldığı ekonomik, siyasi ve toplumsal baskının boyutları göz önüne alındığında ABD'nin Çin'in Latin Amerika ülkeleri özelinde ikili ilişkilerinden rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Çin'in Arjantin, Venezuela ve Ekvador üçlüsünden ziyade daha fazla öne çıkan Brezilya ile olan ilişkileri, BRICS gibi uluslararası kurumların ortaya çıkmasına öncülük yapmıştır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşlarda reform yapılması gerektiğine vurgu yapan Çin, gelişmekte olan ülkeler ile beraber hareket etmektedir. Uluslararası kuruluşlarda yapılacak olan reformlarda ise Brezilya, Arjantin, Venezuela ve Ekvador gibi ülkelerin diğer bölgelerde bulunan aktörlerle birlikte önem arz ettiği görülmektedir.

Batılı ülkeler gibi sömürgeci bir geçmişe sahip olmayan Çin, bağımlılık ilişkilerinde diğer ülkelere kıyasla daha pasif bir görünüme sahiptir. Dış ticaret, yatırım ve kredi finansmanı gibi üçlü bir politika kullanan Çin, IMF ve Dünya Bankası gibi batılı ülkeleri temsil eden uluslararası kurumlar kadar dayatmacı bir tavır takınmamaktadır. IMF ve Dünya Bankasının krizlere maruz kalan veya kalkınma kredilerine başvurmak zorunda olan ülkelere bazı ağır şartlar öne sürdükleri tarihsel örneklerde görülebilmektedir. Ancak Dünya sistemi yaklaşımda yer alan merkez-çevre-yarı çevre dizaynına göre Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkiler bir tarafın daha fazla yarar sağladığını göstermektedir. Latin

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

Amerika ülkelerinden doğal kaynakların Çin'e ihraç edildiği ancak ithal edilen mal gruplarında teknoloji gerektiren ürünlerin yoğunluk kazandığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak uluslararası kurumlarda reform yapılması ve meşruiyet algısının geliştirilmesinde Çin'in izlediği üçlü politika bağımlılık yaklaşımı ile birlikte Latin Amerika bölgesinde benzerlik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslan, H. (2018). Çin'in Latin Amerika Politikası: Karmaşık Gerçeklik. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-in-latin-amerika-politikasi-karmasik-gerceklik/1285213> . (Erişim Tarihi: 15.02.2019).
- Birleşmiş Milletler. (2018). Exploring New Forms of Coopertaion Between China and Latin America and The Caribbean. https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/43214/1/S1701249_en.pdf. (Erişim Tarihi: 06.06.2019).
- Creutzfeldt, B. (2019). Overcoming the Greatest Distance: China in Latin America. E-International Relations. <https://www.e-ir.info/2019/02/27/overcoming-the-greatest-distance-china-in-latin-america/>. (Erişim Tarihi: 11.11.2019).
- Dünya Bankası. (2019). GDP (Current US\$) | Data. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN> (Erişim Tarihi: 19.03.2019).
- Dünya Ticaret Örgütü. (2019). Latin America & Caribbean Trade Statistics | WITS. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/LCN> (Erişim Tarihi: 25.03.2019).
- Florida, E. (2009). Current Economic Relations Between China and Latin America. Japan Ecternal Trade Organizations. No: 448.
- Focus Economic. (2019). Economic Snapshot for Latin America. <https://www.focus-economics.com/regions/latin-america> . (Erişim Tarihi: 24.03.2019).
- Global Times. (2019). "40 Years After Reform and Opening-Up: China Foreign Exchange Reserve 1978-2017". <http://www.globaltimes.cn/content/1105296.shtml> (Erişim Tarihi: 08.06.2019).
- Global Trade Alert. (2019). Implemented Worldwide Since The Start of Global Financial Crisis. <https://www.globaltradealert.org/>. (Erişim Tarihi: 5.11.2019)
- Gnana, J. (2018). How Energy Security Keeps the Wheels of Economic Growth Turning. The National. <https://www.thenational.ae/business/energy/how-energy-security-keeps-the-wheels-of-economic-growth-turning-1.751476>. (Erişim Tarihi: 09.06.2019).
- Gonzalez, A. (2018). Latin America-China Trade and Investment Amid Global Tensions. Atlantic Council Latin America Center. <https://www.atlanticcouncil.org/publications/reports/latin-america-china-trade-and-investment-amid-global-tensions>. (Erişim Tarihi: 07.06.2019).
- Gür, N. & Dilek, Ş. (2019). Başarıları ve Hayal Kırıklıklarıyla G20. SETA Yayınları. No: 28.

- Helleiner, E. Ve Krishner, J. (2017). Yeni Çin Seddi: Çin'in Uluslararası Para İlişkilerinde Güç ve Siyaset. İstanbul: Küy Yayınları (Çev. Barış Cezar).
- HKTDC. (2017). China: Belt and Road Initiative and What It Means. <http://china-trade-research.hktdc.com/business-news/article/The-Belt-and-Road-Initiative/China-Belt-And-Road-Initiative-And-What-It-Means/obor/en/1/1X000000/1X0ABRUX.htm> (Erişim Tarihi: 25.03.2019).
- İstikbal, D. & Dilek, Ş. (2019a). Değişen Dünya Düzeninde BRICS ve Türkiye'ye Etkisi. Uluslararası Afro-Avrasya Dergisi. Cilt: 4. Sayı: 7. s. 47-62.
- İstikbal, D. & Dilek, Ş. (2019b). Asya Yüzyılı: Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri. SETA Rapor.
- İstikbal, D. (2018). Güney Kore'nin 1. ve 2. Ekonomik Kalkınma Planları ile Türkiye'nin 1. ve 2. Beş Yıllık Ekonomik Kalkınma Planlarının Politik Ekonomi Açısından Karşılaştırılması. Marmara Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi.
- Karaş, G. (2017). Bağımlılık Teorisi Perspektifinden DTÖ Kapsamındaki Korumacılık Politikası Araçlarının Kullanımı. International Journal of Public Finance. Cilt: 2. Sayı: 2. s. 87-104.
- Lafargue, F. (2006). China's Presence in Latin Amerca. China Perspectives. Cilt: 68. s. 1-16.
- Mendes, C. (2013). China in South America: Argentina, Brazil and Venezuela. East Asia. Cilt: 30. Sayı: 1. s. 1-5.
- Morris, S. (2018). China's Belt and Road Initiative Heightens Debt Risks in Eight Countries, Points to Need for Better Lending Practices. Center For Global Development. <https://www.cgdev.org/article/chinas-belt-and-road-initiative-heightens-debt-risks-eight-countries-points-need-better> (Erişim Tarihi: 09.06.2019).
- Myers, M. (2014). Chinese Firms to "Localize" Labor in Latin America. China and Latin America. <https://chinaandlatinamerica.com/2014/04/03/chinese-firms-to-localize-labor-in-latin-america> (Erişim Tarihi: 09.05.2019).
- PEWGLOBAL. (2013). How Developing Nations See the Economy, China, the U.S. Pew Research Center. <https://www.pewglobal.org/2013/07/23/how-developing-nations-see-the-economy-china-the-u-s/> . (Erişim Tarihi: 08.04.2019).
- Pilling, D. & Feng, E. (2017). Kenya's \$4bn Rainway Gains Traction From Chinese Policy Ambitions. Financial Times. <https://www.ft.com/content/d0fd50ee-1549-11e7-80f4-13e067d5072c> . (Erişim Tarihi: 20.03.2019).
- POLITICO. (2017). Enter the Dragon. <https://www.politico.eu/article/china-and-the-troika-portugal-foreign-investment-screening-takeovers-europe> (Erişim Tarihi: 21.03.2019).
- Rios, X. (2013). China and Venezuela: Ambitions and Complexities of an Improving Relationship. East Asia. Cilt: 30. Sayı: 1. s. 1-5.
- Russell, R. & Tokatlian, J. (2015). Argentina's Foreign Policy. İçinde. Routledge Handbook of Latin America in the World. New York: Routledge. s. 127-138.

Çalışma Hayatının Önemli Kaldıraçları: Örgütsel Desteğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde Örgüt Temelli Öz-Saygının Aracılık Rolü

- Santoro, M. (2019). Latin America and China: Reflections on the 70th Anniversary of the PRC. <https://www.e-ir.info/2019/10/09/latin-america-and-china-reflections-on-the-70th-anniversary-of-the-prc> (Erişim Tarihi: 5.11.2019).
- Schoultz, L. (2009). Beneath the United States: A History of U.S. Policy Toward Latin America. Londra: Harvard University Press.
- Sönmezoglu, F. Güneş, H. & Keleşoğlu, E. (2011). Uluslararası İlişkilere Giriş. İstanbul: Der Yayınları.
- The Dialogue Leadership for The Americas. (2019). China-Latin America Finance Database. https://www.thedialogue.org/map_list/ (Erişim Tarihi: 09.02.2019).
- Tisdell, A. (2008). Thirty Years of Economic Reform and Openness in China: Retrospect and Prospect. University of Queensland. <https://ideas.repec.org/p/ags/uqseet/90620.html> (Erişim Tarihi: 01.02.2019).
- Ünay, S. & Dilek, Ş. (2018). Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları. SETA Yayınları. No: 28.
- VOA. (2018). Caution, Cancellations, Protests as Concerns Grow on China's Belt and Road. <https://www.voanews.com/a/caution-cancellations-protest-concerns-grow-china-belt-road/4614103.html> (Erişim Tarihi: 05.06.2019).
- WITS. (2019). China | Product | Exports and Imports | by Argentina 2017 | WITS | Data. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2017/TradeFlow/EXPIMP/Partner/ARG/Product/all-groups> (Erişim Tarihi: 30.03.2019).
- WITS. (2019). China | Product | Exports and Imports | by Venezuela 2017 | WITS | Data. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2017/TradeFlow/EXPIMP/Partner/VEN/Product/all-groups> (Erişim Tarihi: 30.03.2019).
- Wilson Center. (2019). China's Presence in Latin America. <https://www.wilsoncenter.org/article/chinas-presence-latin-america> (Erişim Tarihi: 5.11.2019).
- Workman, D. (2019). Crude Oil Imports by Country. World Top Exports. <http://www.worldstopexports.com/crude-oil-imports-by-country/> (Erişim Tarihi: 30.03.2019).

